

ОСОБЛИВОСТІ ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ СУДОВОЇ СИСТЕМИ

FEATURES DISCIPLINARY RESPONSIBILITY OF THE JUDICIARY

Резнікова С.С.,

*здобувач кафедри загальноправових дисциплін
факультету права та масових комунікацій*

Харківського національного університету внутрішніх справ

У статті проаналізовано особливості дисциплінарної відповідальності працівників судової системи; охарактеризовано сучасну нормативно-правову базу у галузі дисциплінарної відповідальності працівників судової системи; з'ясовано недоліки відповідної нормативно-правової бази та шляхи їх подолання. Охарактеризовано такі особливості дисциплінарної відповідальності працівників судової системи, як відсутність альтернативи у виборі покарання в порядку дисциплінарної практики у судовій системі (можливість застосування до судді лише одного виду дисциплінарного стягнення – догани); нерозривність дисциплінарної відповідальності працівників судової системи та правового статусу суддів; стадійність процесу притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів; наявність автоматизованих систем, що обслуговують дисциплінарне провадження стосовно працівників суду; розгляд дисциплінарної справи стосовно судді на засадах змагальності; настання дисциплінарної відповідальності судді не тільки за порушення правових норм, але й за порушення етично-моральних норм.

Ключові слова: дисципліна, відповідальність, дисциплінарна відповідальність, дисциплінарна практика, судова система, нормативно-правова база, правові засади.

В статье проанализированы особенности дисциплинарной ответственности сотрудников судебной системы; охарактеризована нормативно-правовая база в сфере дисциплинарной ответственности сотрудников судебной системы; выяснены недостатки соответствующей нормативно-правовой базы и пути их преодоления. Охарактеризованы такие особенности дисциплинарной ответственности сотрудников судебной системы, как отсутствие альтернативы при выборе наказания в порядке дисциплинарной практики в судебной системе (возможность применения к судье только одного вида дисциплинарного взыскания – выговора); неразрывность дисциплинарной ответственности сотрудников судебной системы и правового статуса судей; стадийность процесса привлечения к дисциплинарной ответственности судей; наличие автоматизированных систем, обслуживающих дисциплинарное производство в отношении сотрудников суда; рассмотрение дисциплинарного дела в отношении судьи на основе состязательности; наступление дисциплинарной ответственности судьи не только за нарушение правовых норм, но и за нарушение нравственно-моральных норм.

Ключевые слова: дисциплина, ответственность, дисциплинарная ответственность, дисциплинарная практика, судебная система, нормативно-правовая база, правовые основы.

This paper analyzes the features of disciplinary responsibility of the judicial system characterized modern regulatory framework in the area of disciplinary responsibility of the judicial system found gaps in the regulatory framework and how to overcome them. describes the following features of disciplinary responsibility of the judiciary, as: the lack of alternatives in the choice of punishment by way of disciplinary practices in the judiciary (judges an opportunity to use only one type of disciplinary sanction, reprimand), the continuity of the disciplinary responsibility of the judiciary and the legal status of judges; stages of the process of bringing to disciplinary responsibility of judges, the presence of automated systems serving disciplinary proceedings against court staff, consideration of disciplinary proceedings against judges adversarial, offensive disciplinary responsibility of a judge not only for violations of law, but also for violation of ethical and moral standards.

Key words: discipline, responsibility, disciplinary responsibility, disciplinary practices, the judiciary, legislative and regulatory framework, legal framework.

Ніхто не може заперечити того, що показником стану демократизації суспільства є стан правосуддя в країні, ключову роль в якому відіграє особа судді. І яке б не було досконале законодавство, суспільство ніколи не зможе отримати належний судовий захист, якщо на сторожі порушених прав буде стояти особа, яка зловживає правом судити.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Окремі проблеми особливості дисциплінарної відповідальності досліджували вчені: В.Б. Авер'янов, Ю.С. Адушкін, Ю.П. Битяк, В.В. Зуй, В.М. Гарашук, В.М. Василенко, Л.Є. Виноградова, С.В. Ківалов, І.С. Марочкін, Н.І. Мещерякова, С.В. Подкопаєв та ін. Незважаючи на те, що питанням відповідальності суддів присвячена значна кількість наукових робіт,

необхідність аналізу особливостей дисциплінарної відповідальності суддів у контексті нового законодавства обумовлює актуальність обраного предмета дослідження.

Метою статті є дослідження особливостей дисциплінарної відповідальності працівників судової системи.

Основні результати дослідження. Дисциплінарна відповідальність суддів як вид юридичної відповідальності полягає в накладенні на порушника суддівської дисципліни позбавлень морального, матеріального та організаційного характеру, є одним із засобів забезпечення відповідності діяльності і поведінки суддів професійним стандартам (суддівській дисципліні). Суддівська дисципліна, як слушно за-

значає С.В. Подкопаєв, полягає у дотриманні певних правил, серед яких: а) загальновизнані норми моралі й поведінки, що існують у суспільстві; б) стандарти, що регулюють службову діяльність, тобто вимоги, встановлені законодавством до професії судді; в) суддівські стандарти, які стосуються позаслужбової поведінки й діяльності (наприклад, заборона займатися політичною діяльністю) [1, с. 216].

Проблемою в аспекті дисциплінарної відповідальності суддів є відсутність законодавчого визначення поняття «дисциплінарний проступок судді», а також складу такого проступку в Законі. Вважаємо, що це суттєвий недолік, який призводить до неефективності і певної невизначеності у застосуванні дисциплінарної відповідальності до суддів.

Стосовно визначення цього поняття вчені висловлюють різні думки. Так, наприклад, В.М. Василенко вважає, що дисциплінарним проступком судді є вчинення ним винного, протиправного порушення службових обов'язків, тобто порушення суддівської дисципліни [2]. Л.Є. Виноградова визначає дисциплінарний проступок як порушення закону при розгляді судових справ, недотримання службової дисципліни, а також вчинення будь-яких неетичних діянь, що порочать звання судді і можуть викликати сумнів у його об'єктивності, неупередженості та незалежності [3]. Іншої думки дотримується С.В. Подкопаєв, який розуміє дисциплінарний проступок судді як винне, протиправне порушення службових обов'язків, що виражається в обмеженні або порушенні законних прав і інтересів осіб, які беруть участь у судочинстві, або перешкоджанні доступу до правосуддя, в порушенні суддівських обмежень, а також загальновизнаних моральних норм [1].

Вважаємо, що визначення дисциплінарного проступку цими науковцями є слушними, однак дещо широкими за змістом. На нашу думку, поняття дисциплінарного проступку судді слід розглядати як винне, протиправне, умисне або необережне порушення суддею службової дисципліни. Під службовою дисципліною судді слід розуміти дотримання суддею службових прав та обов'язків, обмежень і заборон, що закріплені Конституцією та законами України за професією судді, а також загальновизнаних норм етики і моралі. Вважаємо доцільним закріпити у ч. 1 ст. 83 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» поняття дисциплінарного проступку судді.

Особливості дисциплінарної відповідальності суддів зумовлені саме суб'єктом цієї відповідальності – суддею, його правовим становищем. Суб'єктом дисциплінарної відповідальності суддів є спеціальний суб'єкт – посадова особа судової влади, яка відповідно до п. 1 ст. 124 Конституції України наділена повноваженнями зі здійснення правосуддя.

Першою особливістю, на яку хотілося б звернути увагу є відсутність альтернативи у виборі покарання в порядку дисциплінарної практики у судовій системі, такий висновок базується на положенні статті 88 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», відповідно до якої до суддів може застосовуватися дисциплінарне стягнення лише у виді догани.

Наступною особливістю, яку, на нашу думку, слід вказати, є прозорість і демократичність вжиття дисциплінарних заходів, які мають не створювати загрози незалежності судової влади. Йдеться про закріплення своєрідних гарантій, які забезпечують незалежність суддів при здійсненні щодо них дисциплінарного провадження. Зазначені гарантії мають вияв у таких аспектах: 1) встановлення підстав для порушення дисциплінарного провадження і притягнення судді до дисциплінарної відповідальності; 2) визначеності органів, які здійснюють дисциплінарне провадження; 3) наявності процедури дисциплінарного провадження; 4) застосуванні різних видів дисциплінарних стягнень за різні дисциплінарні проступки; 5) встановлений порядок оскарження рішень за результатами дисциплінарного провадження.

Серед особливостей дисциплінарної відповідальності працівників судової системи є наявність особливих підстав для порушення дисциплінарного провадження щодо судді. Так, підставою для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності є наявність в його діях складу дисциплінарного правопорушення, тобто протиправного діяння (дії чи бездіяльності), вини, шкідливих наслідків винного діяння та причинно-наслідкового зв'язку між протиправним винним діянням та шкідливими наслідками. У ч. 1 ст. 31 Закону № 2862-ХІІ встановлені підстави для визначення об'єктивної сторони дисциплінарного проступку. Наявність складу дисциплінарного правопорушення в діянні судді встановлюється в межах дисциплінарного провадження проти нього. А дисциплінарна справа щодо судді порушується за наявності подання Міністерства юстиції України та його органів на місцях за результатами перевірки заяв і повідомлень громадян; голови відповідного суду, посадових осіб державних органів, установ, організацій, органів місцевого самоврядування; або повідомлення в засобах масової інформації.

Особливості дисциплінарної відповідальності працівників судової системи проявляються крізь призму правового статусу суддів. Його особливість має суттєвий вплив на визначення підстав дисциплінарної відповідальності суддів, кола суб'єктів, які можуть ініціювати питання про дисциплінарну відповідальність суддів, органів, що правомочні вирішувати такі питання [4].

Особливість дисциплінарної відповідальності працівників судової системи знаходить свій прояв у існуванні окремих стадій дисциплінарного провадження. Так, В.Й. Косенко дисциплінарне провадження пропонує поділити на чотири стадії: здійснення перевірки даних про наявність підстав для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності, відкриття дисциплінарної справи, розгляд дисциплінарної справи та прийняття рішення. На наше переконання, дисциплінарне провадження поділяти на такі стадії: а) звернення зі скаргою (заявою) щодо поведінки судді, яка може мати наслідком дисциплінарну відповідальність судді; б) здійснення перевірки даних про наявність підстав для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності; в)

відкриття дисциплінарної справи; г) розгляд дисциплінарної справи і прийняття рішення органом, що здійснює дисциплінарне провадження; г) оскарження рішення у дисциплінарній справі стосовно судді; д) накладення на суддю дисциплінарного стягнення. Усі перераховані вище стадії дисциплінарного провадження стосовно судді є обов'язковими. Факультативною ж є лише стадія оскарження рішення у дисциплінарній справі стосовно судді.

Однією із особливостей дисциплінарної відповідальності працівників судової системи є розгляд дисциплінарної справи стосовно судді на засадах змагальності. На засіданні Комісії заслуховуються повідомлення члена Комісії, який здійснював перевірку, про результати перевірки, пояснення судді, стосовно якого розглядається справа, та/або його представника, а також інших заінтересованих осіб. Перебіг розгляду дисциплінарної справи стосовно судді та оголошення результатів її розгляду фіксуються технічними засобами. Інформація про притягнення судді до дисциплінарної відповідальності оприлюднюється на офіційному веб-порталі Комісії. Ця інформація повинна містити дані про суддю, якого притягнуто до дисциплінарної відповідальності, накладене дисциплінарне стягнення та копію рішення Комісії про накладення такого стягнення. Якщо протягом року з дня накладення дисциплінарного стягнення суддю не буде подано новому дисциплінарному стягненню, він вважається таким, який не має дисциплінарного стягнення. Дисциплінарне стягнення, накладене на суддю, може бути достроково знято Комісією за пропозицією відповідної ради суддів.

На підставі аналізу Закону України «Про судоустрій і статус суддів» можна виокремити також такі особливості дисциплінарної відповідальності для суддів України: 1) у Законі визначено підстави та порядок притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності; 2) наявність особливого порядку здійснення дисциплінарного провадження щодо судді; 3) настання дисциплінарної відповідальності судді не тільки за порушення правових норм, але й за порушення етично-моральних норм; 4) можливість застосування до судді лише одного виду дисциплінарного стягнення – догани; 5) наявність спеціального органу (Вищої кваліфікаційної комісії суддів України), уповноваженого здійснювати дисциплінарне провадження щодо судді [5].

Однією з новел Закону України «Про судоустрій і статус суддів» є включення до дисциплінарного проступку судді такого, як неподання або несвоєчасне подання для оприлюднення декларації про майновий стан, відображення в ній завідомо неправдивих відомостей (п. 6 ст. 83 Закону). Цим положенням законодавець фактично встановлює дисциплінарну відповідальність для суддів за порушення обов'язку подавати щорічно декларацію про майновий стан, що не є службовим обов'язком судді стосовно здійснення правосуддя. Крім того, у Законі України «Про засади запобігання і протидії корупції» закріплено, що судді Конституційного Суду України, інші професійні судді, Голова, члени, дисциплінарні інспек-

тори Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, службові особи секретаріату цієї комісії, Голова, заступник Голови, секретарі секцій Вищої ради юстиції, а також інші члени Вищої ради юстиції, народні засідателі і присяжні (під час виконання ними цих функцій) зобов'язані щорічно до 1 квітня подавати за місцем роботи (служби) декларацію про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за минулий рік за формою, встановленою Законом. Відповідно до Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» такі дії вважаються корупційними правопорушеннями. Невиконання обов'язку щодо подання декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру, згідно зі ст. 21 цього ж Закону, вважаються такими, що посягають на відносини у сфері запобігання і протидії корупції та тягнуть за собою настання кримінальної, адміністративної, цивільно-правової або дисциплінарної відповідальності в установленому законом порядку [6].

На нашу думку, такі дії судді не є дисциплінарними правопорушеннями, бо вони не пов'язані із виконанням службових обов'язків посадових осіб судової влади. Кодексом України про адміністративні правопорушення у ст. 172-6 встановлено адміністративну відповідальність у вигляді штрафу за неподання або несвоєчасне подання декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру [7]. Тобто такі дії судді слід розцінювати як адміністративне правопорушення. На цій підставі вважаємо логічним виключити із переліку підстав дисциплінарної відповідальності суддів підставу, передбачену п. 6 ст. 83 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (неподання або несвоєчасне подання для оприлюднення декларації про майновий стан і доходи (податкової декларації), зазначення в ній завідомо неправдивих відомостей). Правильним є застосування до суддів за це правопорушення саме адміністративної відповідальності.

Наукового підходу та вирішення потребує також питання стосовно дисциплінарних стягнень, які можуть бути накладені на суддів. Чинний Закон України «Про судоустрій і статус суддів» передбачає при вирішенні питання притягнення судді до дисциплінарної відповідальності накладення тільки одного виду дисциплінарного стягнення – догани, підстави застосування якої закріплені ст. 83 Закону. Щодо звільнення суддів, то вказаний Закон не визначає його як дисциплінарне стягнення. Серед перерахованих умов звільнення судді порушення суддею присяги та порушення суддею вимог щодо несумісності доцільно віднести до підстав дисциплінарної відповідальності. Тим більше, що у пунктах 4 та 6 ч. 4 ст. 54 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [5] встановлено обов'язок судді додержуватися присяги та вимог щодо несумісності. Тому логічно, що порушення суддею зазначених службових обов'язків є дисциплінарним проступком і спричиняє настання дисциплінарної відповідальності. Так, у ст. 32 Закону України «Про вищу раду юстиції» закріплено, що суддя звільняється з посади за наявності підстав, пе-

редбачених пунктами 4-6 Конституції України (порушення суддею вимог щодо несумісності та порушення суддею присяги) [8]. Тобто у зазначеній статті законодавець передбачає звільнення суддів, але не дає чіткої відповіді, до якого виду юридичної відповідальності можна віднести таке звільнення, що вважаємо прогалиною у законодавстві.

На думку О.Д. Новак, доповнення переліку дисциплінарних стягнень таким видом, як звільнення судді, підтверджується і тим, що подання про звільнення судді з посади вносить Вища рада юстиції до органу, який його призначив чи обрав, відповідно до Закону України «Про вищу раду юстиції».

Таким чином, звільнення суддів з посади відбувається в межах реалізації такого правового інституту, як дисциплінарна відповідальність. Тому звільнення повинно застосовуватися як найсуворіший вид дисциплінарного стягнення для суддів [9].

Застосування заходів дисциплінарної відповідальності до суддів має на меті відновлення порушених державно-службових відносин, зміцнення службової дисципліни суддів та запобігання негативним наслідкам вчиненого проступку. Реалізація

наведених пропозицій дозволить створити надійний механізм захисту прав і свобод громадян.

Висновки. Відтак, підбиваючи підсумки проведеного дослідження з питання особливостей дисциплінарної відповідальності працівників судової системи, слід виокремити наступні:

- відсутність альтернативи у виборі покарання в порядку дисциплінарної практики у судовій системі (можливість застосування до судді лише одного виду дисциплінарного стягнення – догани);
- нерозривність дисциплінарної відповідальності працівників судової системи та правового статусу суддів;
- стадійність процесу притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів;
- наявність автоматизованих систем, що обслуговують дисциплінарне провадження стосовно працівників суду;
- розгляд дисциплінарної справи стосовно судді на засадах змагальності;
- настання дисциплінарної відповідальності судді не тільки за порушення правових норм, але й за порушення етично-моральних норм.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Подкопаєв С.В. Дисциплінарна відповідальність суддів: сутність, механізм реалізації : монографія / С.В. Подкопаєв. – 2-ге вид., випр. і допов. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2005. – 216 с.
2. Василенко В.М. Дисциплінарна відповідальність суддів України: підстави, порядок та особливості дисциплінарного провадження [Електронний ресурс] / В.М. Василенко // Право і безпека. – 2011. – № 3(40). – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua>.
3. Виноградова Л.Є. Дискусійні питання відповідальності суддів / Л.Є. Виноградова // Вісн. Верхов. Суду України. – 2004. – № 7(47). – С. 45–47.
4. Косенко В.І. Дисциплінарна відповідальність судді / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.vkksu.gov.ua/ua/distsiplinarnе-provadjennya/distsiplinarna-vidpovidalnist-suddi>.
5. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 07.07.2010 р. № 2453-VI // Відом. Верхов. Ради України. – 2010. – № 41–42, № 43, № 44–45. – Ст. 529.
6. Про засади запобігання і протидії корупції : Закон України від 07.04.2011 р. № 3206-VI // Відом. Верхов. Ради України. – 2011. – № 40. – Ст. 404.
7. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X // Відом. Верхов. Ради УРСР. – 1984. – № 51. – Ст. 1122.
8. Про вищу раду юстиції : Закон України від 15.01.1998 р. № 22 / 98-ВР // Відом. Верхов. Ради України. – 1998. – Ст. 146.
9. Новак О.Д. Особливості дисциплінарної відповідальності суддів [Текст] / О.Д. Новак // Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. / Нац. акад. прав. наук України, НДІ держ. буд. та місц. самоврядування. – Х. : Право, 2012. – Вип. 23. – С. 334–343.